

LA CNT AL BAIX EMPORDÀ: DEL CONGRÉS DE SANTS A LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA (1.918-1.923)

PER

JOAN SURÓS I PERACAUULA

I.— ELS ORÍGENS DE LA CNT.

Fins a la consolidació de la CNT en els últims anys de la segona dècada del segle XX, el moviment obrer s'expressà a través de mitjans diferents als dels sindicats de classe amb objectius revolucionaris. Partits republicans, mútues, corals, cooperatives, etc. eren els llocs on els obrers es relacionaven. Així, segons l'«*Estadística de la Asociación Obrera*», publicada per l'«*Instituto de Reformas Sociales*» (IRS), el novembre de 1.904, al Baix Empordà hi havia 4 associacions que tenien per objecte «mejorar las condiciones del trabajo» i reunien només 57 afiliats⁽¹⁾. En canvi, hi funcionaven 35 institucions d'ajuda mútua i 10 cooperatives (amb 7.694 i 6.730 socis, respectivament).

La creació de la CNT, el 1.910, no va tenir influència immediata dins del moviment obrer. Així, «Solidaridad Obrera» es queixava,

(1) Aquestes associacions eren les següents: Palafrugell: «Sociedad de Obreros Carpinteros» (1.899), 22 socis. Palafrugell: «La Unionista» (obriers flaquers) (1.900), 12 socis. Calonge: «Sociedad de Obreros Albañiles» (1.903), 14 socis. La Bisbal: «L'Estrella Ollaire» (terrissaires) (1.902), 9 socis.

aquell mateix any, referint-se a les comarques baix-empordaneses, que «al obrero que tan sólo tiene un ápice de intelecto le causa asombro la indiferencia con que muchos compañeros miran su mísera situación»⁽²⁾. Poc després, i amb motiu de la creació, a Palafrugell, de la *Sociedad Obrera de Oficios Varios «La Fraternal»*, el mateix diari es lamentava que «grandes son los esfuerzos necesarios para convencer a la masa obrera, incrédula e inconsciente»⁽³⁾. I lamentacions semblants trobem en líders socialistes. Així, el 1.913, Comaposada es lamentava «que una provincia como la de Gerona, industrial, agrícola y marítima a la vez, carezca casi en absoluto de organización obrera»⁽⁴⁾.

Fins al 1.918 predominà, en la constitució d'associacions obreres de caire reivindicatiu, l'organització per oficis més que per indústries. Malgrat això, el creixement d'aquestes entitats fou important ja a partir dels anys immediatament anteriors a la Primera Guerra Mundial. El 1.914 es constituïren 28 sindicats a la província de Girona, 12 d'ells a la comarca del Baix Empordà⁽⁵⁾. I, oficialment, el 1.916 hi havia 107 associacions obreres (29 d'elles al Baix Empordà)⁽⁶⁾. Però, quants d'aquests sindicats estaven integrats dins la CNT? En el congrés de constitució de la CNT (1.910) no hi havia cap entitat gironina representada⁽⁷⁾. En canvi, en el congrés de l'any següent hi trobem representats 75 obrers de Girona i 55 de la Bisbal⁽⁸⁾. Per altra part, en l'assemblea de societats obreres de caire anarquista celebrada a Sabadell el gener de 1.918 per demanar amnistia hi trobem representades, segons «Solidaridad Obrera», 6 societats gironines, essent una d'elles un col·lectiu d'entitats del Baix Empordà, agrupades sota el nom de «Sociedades Obreras».

(2) «Solidaridad Obrera», 18 de novembre 1.910, pàg. 4.

(3) «Solidaridad Obrera», 16 de desembre 1.910, pàg. 3.

(4) COMAPOSADA, J., *El movimiento Obrero en Cataluña*, «La Justicia Social», nº 149, 1 de maig de 1.913. Reproduït a CAPDEVILA, Mª Dolors i MASGRAU, Roser, *La Justicia Social. Òrgan de la Federació Catalana del PSOE*, Barcelona, «Centre d'Estudis d'Història Contemporània», 1.979, pàg. 403.

(5) Entre aquestes societats n'hi havia de tan importants per al futur com «La Lucha» de Sant Feliu de Guixols, d'obrers surers. Aquestes associacions obreres es repartien així: 7 a Sant Feliu, 2 a Palamós i 1 a la Bisbal, Palafrugell i Pals.

(6) IRS, *Estadística de Asociaciones, Censo electoral de Asociaciones profesionales*, Madrid, 1.917.

(7) BONAMUSA, Francesc, *Congreso de constitución de la Confederación Nacional del Trabajo (CNT)*, Barcelona, Ed. Anagrama, 1.976.

(8) BAR, Antonio, *La C.N.T. en los años rojos*, Madrid, Akal ed., 1.981, pàg. 769.

II.— DEL CONGRÉS DE SANTS AL DEL TEATRE DE «LA COMEDIA».

Del 28 de juny a l'1 de juliol de 1.918 es va celebrar, en el barri barceloní de Sants, un congrés de la «Confederación Regional del Trabajo de Cataluña» (CRTC). El nombre total d'obriers representats, per les comarques gironines, era de 1.946. És una xifra important, però encara petita si tenim en compte que, per aquells anys, el nombre d'obriers no agrícoles era d'uns 38.000⁽⁹⁾ a tota la província de Girona. Això significava que els afiliats a la CRTC eren poc més del 5 per cent dels treballadors gironins. La representació baix-empordanesa era aquesta ⁽¹⁰⁾ :

Sant Feliu de Guíxols...	«Federación Local»	290
Palafrugell	«La Fraternal» (Oficis varis)	300
Palafrugell	Peons paletes.....	75
Palafrugell	Mecànics	26
Palafrugell	Fusters	20
Palafrugell	Paletes	75
Palafrugell	«La Constancia Barberil»	34

En total, 820 obrers; és a dir, el 42 per cent de tots els obrers gironins representats. El Baix Empordà es configurava ja com una de les comarques gironines on el sindicat anarco-sindicalista tindria més predicament. El congrés de l'any següent (el del teatre de «La Comedia») ho confirmà. Entre ambdós congressos, la CNT experimentà un gran creixement; però, per què no va créixer abans? «Acción Social Obrera», en un article d'octubre de 1.919, ho va atribuir a la repressió subsegüent a les vagues de 1.911 i 1.915, que no varen permetre una acció de conjunt de les societats adherides a la CNT, i varen interrompre les relacions entre elles. Per altra part, a partir de 1.914, la divisió entre ortodoxes (contraris tant als aliats com als imperis centrals) i pro aliats tampoc no va ajudar a la reorganització del sindicat. Calgué esperar al congrés de Sants perquè tingués lloc l'expansió de la CNT.

Els acords més importants del congrés varen ser l'endegament d'una intensa campanya de propaganda per tot Catalunya, el reafirmament

(9) No hi ha un cens totalment fiable dels obrers gironins no agrícoles. Els diferents censos (de l'«Instituto Nacional de Estadística», de l'IRS, del «Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria») són incomplets. La xifra donada els combina.

(10) CRTC, *Memoria del Congreso Regional celebrado en Barcelona los días 28, 29, 30 de junio y 1º de julio del año 1.918*, Barcelona, Imprenta Gremial, 1.918. Els delegats que varen anar al congrés eren Fortunato Barthe per Palafrugell, i Juan Claramunt per Sant Feliu.

de l'acció directa⁽¹¹⁾ com a eina negociadora, el manteniment de l'apoliticisme i, sobretot, l'adopció del sindicat únic com a element organitzatiu. Seguint a Gerald H. Meaker podem dir que

«El congreso de Sants representó la culminación de un proceso centralizador que se venía desarrollando desde 1.915, cuando (...) se había organizado el primer sindicato industrial en Barcelona (...). La decisión trascendental del congreso, pues, fue echar por la borda la organización por oficios como base de la CRT y adoptar el sindicalismo por industrias como obligatorio. Se convino la constitución de sindicatos por industrias —es decir, sindicatos únicos— en cada rama principal de la producción, y hacer que todos los sindicatos de oficio pasaron a ser simples secciones de aquéllos»⁽¹²⁾.

Cada sindicat estava format per una junta general, amb representants de totes les seccions. Quan aquest organisme aprovava una vaga proposada per alguna secció, la resta estava obligada a ajudar-la. Els sindicats s'agrupaven en federacions locals i aquestes en federacions regionals, les quals formaven la CNT. Però, no cal exagerar el grau de centralització assolit, ja que els treballadors, a través dels seus delegats de fàbrica, tenien dret a tractar directament amb els seus patrons i, si volien, anar a la vaga independentment.

A partir del congrés de Sants els sindicats únics es varen anar generalitzant. I «el congreso de Sants iba a significar el inicio de un movimiento obrero ofensivo dirigido por la CNT»⁽¹³⁾.

L'expansió de la CNT entre 1.918 i 1.919 fou enorme, malgrat les repetides etapes de forta repressió per part de l'aparell estatal⁽¹⁴⁾.

Però en l'expansió del sindicat anarco-sindicalista no sols va influir la celebració del congrés de Sants. D'altres elements també hi varen jugar. Un d'ells va ésser l'impacte de la revolució rusa, octubre de 1.917, impacte que va tenir lloc en un moment de creixement i reorganització del sindicalisme llibertari. L'eufòria per la revolució d'octubre va arribar al seu punt culminant en el congrés del teatre de «La

(11) Mètode basat en la discussió, sense intermediaris, amb qui els obrers tinguin un litigi.

(12) MEAKER, Gerald H., *La izquierda revolucionaria en España (1.914-1.923)*, Barcelona, Ed. Ariel, 1.978, pàg. 204.

(13) GABRIEL, Pere, *El anarquismo en España*, dins WOODCOCK, George, *El anarquismo*, Barcelona, Ed. Ariel, 1.979, pàg. 369.

(14) La repressió va tenir lloc entre abril-agost de 1.919, de manera declarada. En els anys posteriors, les etapes repressives més fortes es produïren entre gener-maig de 1.920 i entre novembre de 1.920 i maig de 1.922.

Comedia» de 1.919. A partir d'aleshores, el millor coneixement de la realitat russa i de la violència exercida pels partidaris de Lenin, inclús sobre anarquistes russos, va allunyar els cenetistes de l'ideari bolxevic⁽¹⁵⁾.

Però, «en qualsevol cas, la Revolució d'Octubre incidí fortament en l'obrerisme organitzat de Catalunya, reforçant la seva aspiració a l'establiment d'un nou règim social»⁽¹⁶⁾.

Però tant l'impacte del congrés de Sants com el de la revolució rusa tenen lloc en un marc econòmic i social concret i determinat. En aquest sentit, el Baix Empordà presenta punts de contacte amb la resta de Catalunya, però també punts singulars, que separen aquesta comarca inclús de la resta de la província. Entre els punts comuns hi trobem el de la inflació, el de la pèrdua de valor del salari real i el de la lluita per una jornada de treball més curta. La diferència ve marcada pel predomini, a la comarca baix-empordanesa, d'una indústria singular: la del suro. Tot seguit veurem l'evolució d'aquests elements, començant per la problemàtica del suro.

El 1.914, la xifra d'obrers suro-tapers oscil.lava entre 12.983⁽¹⁷⁾ i 9.100⁽¹⁸⁾, a les comarques gironines. El Baix Empordà en concentrava més del 90 per cent. En el mapa 1 podem veure la distribució d'aquests obrers dins l'àrea suro-tapera gironina.

L'esclat de la I Guerra Mundial va significar un cop molt fort per a la indústria suro-tapera, fonamentalment pel tancament del mercat exterior, que era la base d'aquesta indústria. Per altra part, el sector es trobava en un moment de readaptació (s'estava passant d'un tipus de producció semi-artesanal a un altre més mecanitzat), la competència forània creixia i els productors de suro i els industrials estaven

(15) Així es manifestava Sebastià Clara, un dels líders cenetistes gironins més importants, el juny de 1.920: «Sin pretender negar el valor real del hecho revolucionario debemos no obstante tomar con alguna reserva el bolchevismo ruso (...) Lenin y sus compañeros han manifestado públicamente su aversión a los principios libertarios, daclarándose enemigos del comunismo anárquico (...). Sin dejar de ser revolucionarios y aceptar la dictadura del proletariado, seamos más anarquistas y sindicalistas que admiradores del sistema ruso», «Acción Social Obrera», nº 115, 27-6-1.920, pàg. 1.

(16) GABRIEL, Pere, *La revolució d'octubre i la CNT*, «L'Avenç», nº 9, Barcelona, Octubre de 1.978, pàg. 60.

(17) IRS, *Resumen de las informaciones de los Inspectores del Trabajo, acerca de las consecuencias sufridas por las industrias en España con motivo del actual estado de guerra*, «Boletín mensual», novembre de 1.914.

(18) «MINISTERIO DE TRABAJO, COMERCIO E INDUSTRIA», *Estadística de los salarios y de jornadas de trabajo referida al periodo de 1.914-1.925*, Madrid, DGTAS, 1.927.

MAPA 1

ÀREA SURO-TAPERA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'IRS, *Información acerca del mercado del trabajo*, «Boletín mensual», gener de 1.921; i de la «Cámara Oficial de Industria de Barcelona», *Memoria Reglamentaria del año 1.919*, Barcelona, 1.920.

enfrontats (aquests defensaven la prohibició o limitació de l'exportació de la matèria prima, i els altres al·legaven que això redundaria en perjudici de la producció del suro), enfrontament que durà fins al 1.923⁽¹⁹⁾.

La crisi es traduí immediatament en una reducció del nivell d'ocupació: «el trabajo, en general, se calcula reducido a un tercio de lo ordinario, y como esto supone la reducción de los ingresos semanales, esa reducción repercute en los demás oficios o industrias»⁽²⁰⁾. Els obrers suro-tapers (que, al Baix Empordà, representaven més del 80 per cent de tots els obrers no agrícoles) rebien només entre tres i quatre jornals. I el 1.915 ja hi havia unes xifres d'aturats molt importants: segons l'«Instituto de Reformas Sociales», es trobaven en atur 1.736 obrers a Palamós, 472 a Palafrugell (a l'any següent ja eren més de mil), 269 a la Bisbal i 773 a Sant Feliu de Guíxols. Amb tot, l'atur degué ésser més gran, ja que aquestes xifres es refereixen als centres on es disposava de més recursos, dels que careixien les nombroses fàbriques petites que, probablement, degueren patir més greument els efectes de la crisi⁽²¹⁾. La situació no féu més que agreujar-se al llarg de la guerra. El mateix «Instituto de Reformas Sociales» ho explicava així el 1.918:

«la producción e industria no ha reaccionado poco ni mucho, no ha tenido compensación alguna, sino que, por el contrario, a medida que ha ido extendiéndose la guerra, mayores han sido las dificultades, causando grave daño a los propietarios, como tam-

(19) En aquest sentit podem veure l'article de HERNÁNDEZ i BAGUÉ, Santiago, *La indústria surera al Baix Empordà. Aspectes d'una crisi (1.914-1.923)*, dins el col·lectiu «Treballs d'història», Girona, «Patronat Eiximenis» de la DPG, 1.976.

(20) «INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES», *Resumen de las informaciones de los Inspectores del trabajo, acerca de las consecuencias sufridas por las industrias en España con motivo del actual estado de guerra*, novembre de 1.914, pàg. 425.

(21) La progressiva mecanització del sector ocasionà la crisi de molts petits productors, incapaços de poder adquirir la maquinària necessària per a ésser competitius. Molts foren absorbits pels grans fabricants. Els qui continuaren treballant foren els qui més patiren les crisis d'aquells anys. Així ho demostraren els tipus de préstecs atorgats pel Banc d'Espanya sobre els «warrants» expedits pel magatzem «Docks de Palamós» (creat al març de 1.916, emmagatzemava mercaderies i, a canvi, expedia uns «warrants» que permetien obtenir préstecs sobre els productes emmagatzemats): Dels 207 préstecs donats per aquest procediment, 157 eren per valor de menys de cinc mil pessetes el 1.917. El 1.918, eren 427 d'un total de 620 i, el 1.919, 343 d'un total de 411. Aquests préstecs petits eren sol·licitats majoritàriament per petites indústries. És probable que moltes tanquessin i els propietaris passessin al camp dels assalariats. En aquest sentit, la crisi potser va afavorir una certa concentració industrial, en detriment del petit industrial.

bién a los industriales y obreros, la crisis tremenda que hace años sé viene atravesando, y que se agudiza de día en día sin que se vislumbre la esperanza de remedio»⁽²²⁾.

Al llarg de la guerra els nivells d'exportació dels productes de les indústries suro-taperes anaren minvant. Això ho podem veure en el Quadre següent.

QUADRE 1

ÍNDIX D'EXPORTACIÓ DEL SURO

	Planxa	Quadrilla	Taps	Serradures i Encenalls	Obrats d'altres maneres
1.913	100	100	100	100	100
1.914	86	72	91	118	184
1.915	28	70	90	92	159
1.916	68	80	57	128	196
1.917	106	59	54	108	707
1.918	48	58	47	84	671
1.919	47	145	77	111	1.147
1.920	93	156	85	150	1.603
1.921	104	63	51	78	1.991
1.922	97	71	34	75	27
1.923	91	169	39	74	54

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades recollides per MEDIR JOFRA, Ramiro, *Historia del Gremio Corchero*, Madrid, Ed. Alhambra, 1953.

De les cinc partides considerades, totes experimentaren una progressiva devallada, entre 1.914 i 1.918 (llevat del grup «Obrats d'altres maneres», que es componia de discos, plantilles de sabates, salvavides, broquets, targetes de visita, etc.). La partida que implicava més ingressos per exportació era la dels taps⁽²³⁾ i fou precisament la que minvà més el seu nivell d'exportació i tocà fons el 1.918, després d'un progressiu decaïment.

(22) IRS, *Informe de los Inspectores del trabajo acerca de las consecuencias sufridas por las industrias en España con motivo de la guerra, 1.916-1.917*, Madrid, 1.918, pàg. 214.

(23) Així, per exemple, el valor dels taps exportats al 1.914 era de més de 38 milions de pessetes, enfront de les poc més de 300 mil de la partida d'obrats d'altres maneres. Les altres tres partides no superaven, juntes, els 6 milions.

Com deia l'«Instituto de Reformas Sociales», «la industria corchotaponera (...) no reacciona ni podrá reaccionar, en tanto no lo hagan las exportaciones»⁽²⁴⁾. L'acabament de la guerra semblava que propiciaria una recuperació del sector amb el retorn a la normalitat pre-bèlica. Així, entre 1.919 i 1.920, els índexs d'exportació de taps indiquen una certa recuperació i la mateixa premsa es mostrava optimista⁽²⁵⁾. Però les il·lusions varen durar poc ja que en els primers anys de la dècada dels vint la indústria suro-tapera va travessar una crisi, si cap, més forta que la de l'època de la guerra.

Les conseqüències de la crisi per a la classe treballadora foren dramàtiques: atur, reducció dels dies de treball setmanal, emigració, etc. L'ambient no fou propici pel moviment obrer. Així, mentre en els mesos de 1.914 anteriors a l'esclat de la guerra varen tenir lloc deu vagues en el Baix Empordà, entre l'agost de 1.914 i la fi de la I Guerra Mundial només se'n varen produir dotze.

Si bé la crisi no va afavorir l'expansió del moviment obrer, tampoc no podem dir que fou la causa determinant del seu ensopiment durant els anys de la guerra. I això per diferents motius, entre ells, el fet que el creixement del sindicalisme anarquista en els anys immediats a la fi de la guerra va tenir lloc en un marc de crisi econòmica (malgrat les vanes esperances que despertà la fi del conflicte bèlic) i, per altra part, perquè en sectors on la guerra implicà un procés d'expansió (com el tèxtil) tampoc no tingué lloc un desenvolupament important del sindicalisme. No sembla, doncs, que estem en situació de poder establir una relació causa/efecte entre crisi/expansió econòmica i crisi/expansió del sindicalisme. En tot cas, les relacions no són sempre unívokes.

I si la indústria baix-empordanesa per excel·lència no es va beneficiar de la gairebé general expansió econòmica que comportà per a l'economia espanyola l'esclat de la guerra internacional, en canvi, en d'altres aspectes sí que seguí el model general. Em referiré, en primer lloc, a la qüestió de la inflació i del deteriorament del nivell de vida de la classe obrera.

(24) IRS, *Informe...*, pàgs. 215-16.

(25) El «Diario de Gerona», el 3 de gener de 1.920, escrivia que «después de la prolongadísima crisis que desde el comienzo de la guerra ha venido atravesando lo mismo la producción que la industria corchera ha principiado a notarse alguna mejora en el movimiento de exportación».

A la gràfica 1⁽²⁶⁾ podem veure com l'evolució dels preus presentava una progressiva tendència a la puja, cada cop més accelerada fins a culminar a mitjans de 1.920. Les causes d'aquesta inflació es troben estretament relacionades amb la nova conjuntura sorgida arran de la guerra a Europa. Amb la guerra s'alteraren els circuits normals de comercialització i augmentaren les dificultats de proveïment de molts articles, principalment de blat, que arribaven per mar. L'exportació, sobretot de bestiar per la frontera amb França, adquirí un volum difícil de mesurar, però sens dubte molt important. En aquest sentit, la Cambra de Comerç de Girona considerava que aquesta era una de les causes més importants de la carestia dels articles de consum, «enriqueciendo a no pocos, produciendo a otros pingües beneficios, y derramándose el dinero por las poblaciones fronterizas, donde apenas queda un vecino que deje de participar directa o indirectamente en la exportación que se realiza»⁽²⁷⁾. Per a Roldán i García Delgado, el problema de les subsistències significà, sobre tot, «la inoperatividad e insuficiencia de las medidas de política económica instrumentadas a lo largo de todo el período»⁽²⁸⁾ per part de les institucions públiques i que consistiren en mesures aranzelàries, en l'aplicació d'un règim de taxes i en la creació d'unes inoperants «Juntas de Subsistencias». Finalment, per als obrers, els acaparadors, amb la connivència de les entitats públiques, eren els culpables d'aquesta situació de carestia⁽²⁹⁾.

El més greu d'aquesta situació inflacionària fou que no anà acompanyada d'un augment proporcional dels salaris. Un article d'«El Autonomista» es feia ressò d'això. El seu autor deia el següent:

«Debido a los exorbitantes precios que han alcanzado los artículos de primera necesidad, la mayor parte de los trajadores (...) han logrado que se les haya subido los sueldos de los jornales (...) Los obreros dedicados a la hermosa industria corcho-taponera (...) no

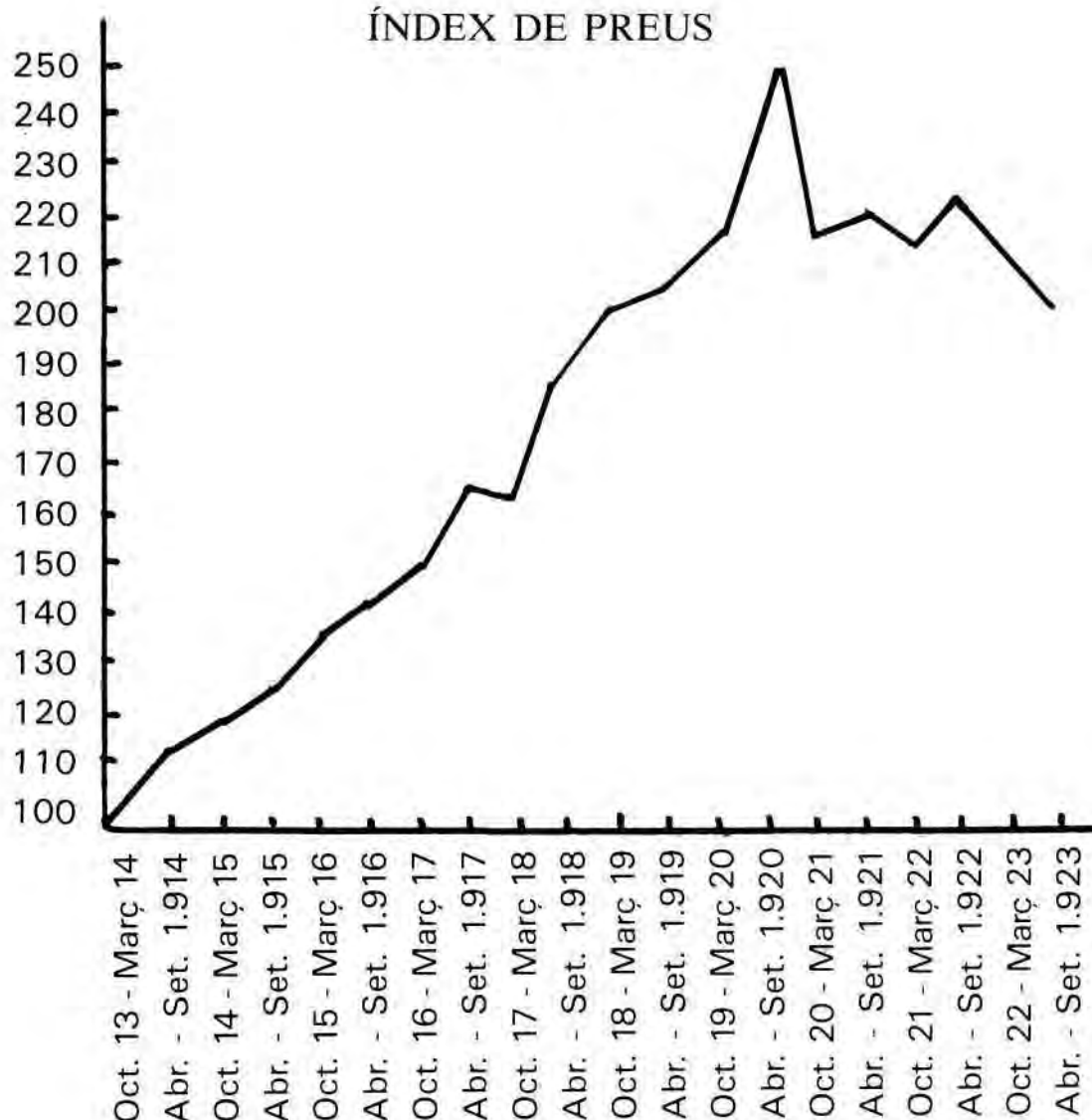
(26) Recull la mitjana no ponderada de dotze articles de primera necessitat (pa de blat, carn de vaca, carn de xai, bacallà, patates, cigrons, arròs, vi, llet, ous, sucre i oli), amb un índex 100 al semestre d'octubre de 1.913 a març de 1.914.

(27) «CÁMARA OFICIAL DE COMERCIO E INDUSTRIA DE GERONA», *El Comercio, la Industria y la Agricultura de la provincia de Gerona en el año 1.916*, Girona, Tipografía de Masó, 1.917, pàg. 18.

(28) ROLDÁN, Santiago i GARCÍA DELGADO, José Luis, *La formación de la sociedad capitalista en España (1.914-1.920)*, Madrid, «Ediciones de la confederación Española de Cajas de Ahorros», 1.973, pàg. 162.

(29) «Acción Social Obrera», 7 d'agost de 1.920, pàg. 3.

GRÀFICA 1
ÍNDIX DE PREUS

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades semestrals de preus de productes de primera necessitat en els pobles de la província de Girona recollides en els butlletins mensuals de l'IRS.

sólo no han conseguido aumento de sueldo en su jornal; bien al contrario, se les ha rebajado el mismo por partida doble: en días y en sueldo»⁽³⁰⁾.

El mateix article considerava que la despesa mínima en manutenció d'una família de quatre persones era de 2'85 pessetes diàries. I si el cap de família guanyava un màxim de 3'75 pessetes i tenia la sort de poder treballar quatre dies a la setmana, encara li faltaven 4'95 pessetes setmanals per poder satisfer les necessitats només d'alimentació.

(30) «El Autonomista», 10 d'abril de 1.917, pàg. 1.

QUADRE 2

SALARI REAL DEL SURO-TAPER

	1.914	1.920	1.925
Índex dels preus	100	199	163
Índex salari nominal ..	100	124	174
Índex salari real	100	62'3	106'7

Font: Elaboració pròpia a partir dels índexs de preus per a la província de Girona i dels salaris nominals dels obrers suro-tapers publicats pel «Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria», *Estadística de los salarios y de jornadas de trabajo referida al período 1.914-1.925*, Madrid, «Dirección General de Trabajo y Acción Social», 1.927.

En el quadre 2⁽³¹⁾ podem veure el deteriorament del salari real de l'obrer suro-taper en aquells anys. Segons el «Ministerio de Trabajo», el salari-hora de l'obrer suro-taper passà, en els sis anys que van de 1.914 a 1.920, de 0'50 pessetes a 0'62, una puja insignificant i més si la comparem amb la que experimentaren, en els mateixos anys, els preus.

El deteriorament del poder adquisitiu dels salaris reals fou un element molt important, igual que en d'altres parts del país, en l'expansió del moviment obrer a partir dels anys de la post-guerra europea. Importància que no cal negligir, però que no es pot tampoc exagerar ja que, no oblidem, el deteriorament d'aquest salari real va tenir lloc molt abans que s'inciés el ràpid creixement de l'organització sindical. I cosa semblant podem dir pel que fa a la qüestió de la jornada laboral, aspecte que veurem tot seguit.

La reducció de la jornada de treball ha estat sempre un dels punts més importants de les reivindicacions obreres. En aquest sentit podem dir que la indústria suro-tapera es trobava en millor situació que d'altres. A Sant Feliu de Guíxols, «a finals del 1.918 el promig d'hores diàries treballades a la indústria suro-tapera era de nou i mitja. A algunes poblacions veïnes es treballaven deu hores»⁽³²⁾. En canvi, del 12 de maig al 3 d'octubre de 1.919 tingué lloc a Olot una vaga

(31) El salari real es pot calcular mitjançant la següent fórmula: $S = (S':C) \times 100$; on S és l'índex del salari real, S' el del salari nominal i C l'índex dels preus dels articles alimentaris.

(32) HERNÁNDEZ i BAGUÉ, Santiago, *La jornada de vuit hores a Sant Feliu de Guíxols, el 1.919*, «XX Assemblée intercomarcal d'estudiosos», n° 1, Publicacions del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, (1.977), pàg. 227.

a les fàbriques tèxtils (que afectà 1.300 obrers) en demana de deu hores de jornada de treball, en comptes de les onze o dotze que treballaven.

A partir del «Real Decreto» de 3 d'abril de 1.919 en el qual s'implantava la jornada màxima de deu hores s'entrà en una nova dinàmica. Aquest «Real Decreto» accentuà la conflictivitat en alguns sectors, principalment en el tèxtil. En canvi «la implantació del jornal de vuit hores no tingué (...) a les poblacions suro-taperes el ressò característic d'altres ciutats industrials. Era una més de les reivindicacions, però no la més urgent a la pràctica»⁽³³⁾.

Així, doncs, podem dir que en l'expansió de la CNT a partir de 1.918 hi jugaven una sèrie de factors, com el deteriorament general de la situació de l'obrer (amb atur, inflació, salaris massa baixos, jornada de treball excessivament llarga,...) que fonamentaven les lluites reivindicatives d'aquest, la influència de la revolució russa, la reorganització obrera i la creació de noves maneres d'actuació a partir del congrés de Sants,... Però no cal oblidar un altre element que considero decisiu. Em refereixo a l'actuació dels poders públics i de la patronal.

Fins a finals de 1.919, la tasca repressiva de l'aparell de l'Estat envers les organitzacions obreres no fou gaire efectiva. Per altre part, la patronal disposava d'un nivell organitzatiu poc intens⁽³⁴⁾. Aquests factors foren molt importants en les possibilitats d'expansió del sindicalisme entre 1.918 i 1.919, importància reafirmada pels fets posteriors a 1.919, quan l'actuació de repressió sistemàtica per part de l'Estat sobre les organitzacions obreres i l'enduriment de les posicions de la patronal després del II «Congreso Patronal» celebrat al 1.919 (en el qual es va decidir el «lock-out» de finals d'aquell any i l'adopció d'una postura de duresa enfront de les organitzacions obreres) foren elements clau en la davallada de la CNT en la dècada dels vint.

Un cop vistos els factors que condicionaven el creixement del sindicalisme anarquista, podem construir la pel·lícula d'aquest creixement.

El desenvolupament del sindicalime obrer a partir de 1.918 presentava unes característiques, en relació als anys anteriors, ben diferents: els sindicats tendien a agrupar-se al voltant de federacions locals i comarcals, i per indústries més que per oficis.

(33) HERNÁNDEZ i BAGUÉ, Santiago, *La jornada...*, pàg. 234.

(34) Segons la «CÁMARA OFICIAL DE COMERCIO E INDUSTRIA DE GERONA», *El Comercio (...) en el año 1.917*, pàgs. 153-154, «persiste en las clases patronales el espíritu contrario a la asociación, que tanto les perjudica (...)» i «aprovechan las clases obreras para imponerse». Les opinions de la Cambra no cambiaren en el seu informe corresponent a 1.918.

A l'any 1.918 es varen crear 22 societats obreres, 10 d'elles al Baix Empordà ⁽³⁵⁾. Entre elles destaca la «Federación local de sindicatos obreros», creada el 25 de gener de 1.918, a Sant Feliu de Guíxols. El seu cas pot ser paradigmàtic: al llarg de 1.919 va anar acollint els diferents sindicats de Sant Feliu de Guíxols i, el setembre de 1.918, tots els obrers ja es trobaven dins la «Federación local». El febrer de 1.919, la «Federación» comptava amb els següents sindicats: «La Lucha» (suro-tapers), «La Tralla» (carreters), «El Martillo» mecànics, «El Progreso Reformador» (paletes), «La Internacional» (peons de la construcció), «El Formón» (fusters), «La Razón» (cambrers), «1º de Mayo» (estibadors), «La Protección» (flaquers), «Progreso» (barbers), «Agrupación de Obreros Estereros y Escoberos» i «La Lanzadera» (teixidors).

El 1.919 es confirmà la tendència iniciada a partir de l'any anterior. Les federacions locals i els sindicats únics per rams de producció es generalitzaren arreu. Aquest fet fou recollit per la premsa obrera gironina de l'època; així, «Acción Social Obrera», el maig de 1.919, escrivia amb satisfacció que «en esta comarca (Baix Empordà) (...) desde hace algunos meses hemos despertado del letargo en que estábamos sumidos»⁽³⁶⁾. Aquest any es formaren 36 noves societats obreres a les comarques gironines, 4 al Baix Empordà⁽³⁷⁾.

Malgrat tot, però, la coordinació entre les federacions locals dels diferents pobles era gairebé inexistent. Per aquest motiu, a l'octubre de 1.919, el Comitè local de la «Federación local» de Sant Feliu de Guíxols organitzà una assemblea on hi anaren representants de tots els sindicats de la província. Els objectius eren organitzar un Comitè de Relacions que mantingués sempre en contacte les diferents societats obreres, coordinés les diverses accions reivindicatives, creés un fons econòmic comú que ajudés els sindicats en vaga i donés llum a un

(35) Aquestes societats eren les següents: de Sant Feliu de Guíxols, la «Federación local de Sindicatos Obreros», «San Pedro y San Félix» i «El Martillo»; de Palafrugell, «La Regeneración» (peons i paletes), «El Nuevo metro» (oficials fusters) i «El Porvenir»; de la Bisbal, «El Sindicato de obreros forestales y agrícolas», «El Sindicato de obreros curtidores» i «La Agrupación obrera de alfareros y cazuelas»; i de Torroella de Montgrí, «La Escarpa» (paletes i manobres).

(36) «Acción Social Obrera», 7 de maig de 1.919, pàg. 7.

(37) A Begur es crearen «El Rasquet» (obriers metal·lúrgics) i «L'Unió» obrera (suro-tapers); a Sant Feliu de Guíxols, el «Sindicato Ferroviario»; i a Palafrugell, el «Sindicato obrero de Oficios varios El Progreso». La majoria dels sindicats creats el 1.919 ho foren a la ciutat de Girona (un total de 15).

diari portaveu de la nova organització. L'assemblea va tenir lloc el 9 de novembre a la sala d'actes de la «Federación Comarcal», de Girona, a la ciutat esmentada. En aquesta reunió varen assistir-hi 85 delegats en representació de 30 sindicats. Els sindicats baix-empordanesos representats eren la «Federación local» de Sant Feliu de Guíxols; el «Sindicato de Obreros sureros» i la «Sociedad de Obreros metalúrgicos» de Begur; el «Sindicato de Oficios Varios La Redención del Obrero», el «Sindicato Ferroviario de Flassà a Palamós» i el «Ramo de Construcción» de Palamós; la «Federación local» de la Bisbal; la «Sociedad de obreros albañiles y peones, La Escarpa» de Torroella de Montgrí; i la «Federación local» de Palafrugell.

Segons «Acción Social Obrera», l'assemblea «fué el acto (...) más trascendental que cuenta la organización obrera de esta provincia (...) Se aprobó el pacto federativo (...) Esta alianza significa la separación de dos épocas de dudas; una que creíamos aún llena de egoismos y errores y otra llena de espiritualidad que abre nuevos horizontes hacia un lisonjero porvenir para la clase trabajadora. En esta Asamblea dió la clase trabajadora la sensación más sublime de su capacidad orgánica» ⁽³⁸⁾.

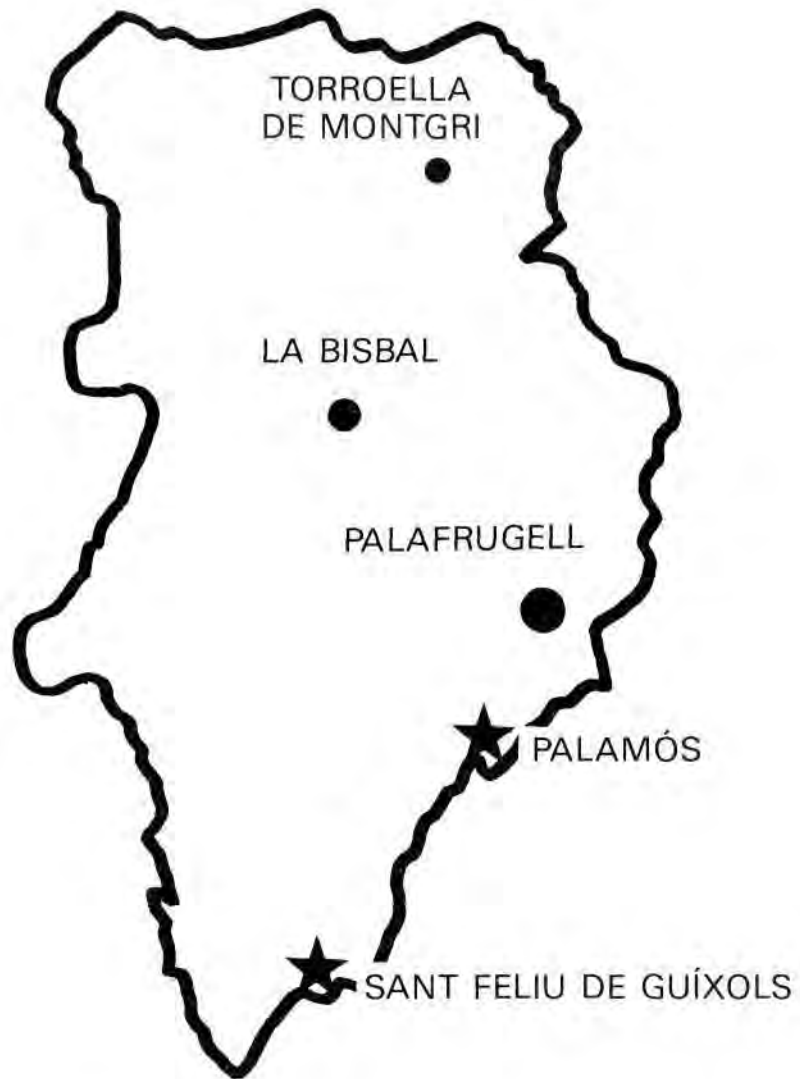
La reunió adoptà com a resolucions més importants les següents: pel que fa a com assolir la unificació dels diferents sindicats, s'acordà dividir la província en cinc comarques (divisió que realitzaren les organitzacions obreres de Ripoll, Olot, Figueres, Girona i Sant Feliu de Guíxols); cada una nombraria quatre representants i, tots junts, formarien un Comitè de Relacions que dirigiria l'activitat del moviment sindical de tota la província. Aquest Comitè nomenaria un Secretari General que estaria assistit per l'organització obrera del lloc on fixés la seva residència el Secretari. En relació a com portar els conflictes entre el salari i el capital, s'acordà que el Comitè de Relacions preparés, autoritzés i orientés tots aquells moviments reivindicatius que organitzessin els sindicats. També es defensà «l'acció directa» com a l'eina més adient en la lluita sindical; es decidí emprendre una campanya de propaganda a nivell provincial; es configurà el diari «Acción Social Obrera» com a portaveu de tots els sindicats gironins i se'l residencià a Sant Feliu de Guíxols; i pel que fa als sindicats no adherits a la CNT, s'optà per una solució cas per cas.

Un mes després d'aquesta assemblea de sindicats cenetistes gironins, la CNT celebrà el seu II Congrés nacional. Segons la «Memoria

(38) «Acción Social Obrera», 15 de novembre de 1.919, pàg. 1.

MAPA 2

LA CNT AL BAIX EMPORDÀ, 1.919

- ★ de 3.001 a 4.000 afiliats
- de 1.501 a 3.000 afiliats
- de 500 a 1.500 afiliats
- menys de 500 afiliats

Font: CNT, *Memoria del Congreso celebrado en el Teatro de la Comedia de Madrid los días 10 al 18 de Diciembre de 1.919.*

del Congreso celebrado en el Teatro de la Comedia de Madrid los días 10 al 18 de Diciembre de 1.919», els sindicats i afiliats de la comarca del Baix Empordà a la CNT eren els següents:

	Afiliats
La Bisbal	«Federación de Sociedades Obreras»..... 651
Palafrugell.....	«Federación local de Sindicatos Obreros» . 2.115
Palamós.....	«Sindicato de Oficios Varios» 3.000
Palamós.....	«Sindicato del Ramo de la Construcción» 150
Palamós.....	«Sociedad de Obreros Panaderos»..... 30
Palamós.....	«Sindicato Ferroviario de Flassà a Palamós» 74
St. Feliu de G.	«Federación local de Sindicatos Obreros» . 3.200
St. Feliu de G.	«Sindic. Ferrov. de St. Feliu de G. a Girona» 93
Torroella de	
Montgrí.....	«Sociedad de Obreros albañiles y peones» 35
TOTAL.....	9.197

Els seus delegats eren, per la Bisbal, Palafrugell i Torroella de Montgrí, Giordano Mestres; per Sant Feliu de Guíxols, el mateix Mestres i Tomàs Peña; i per Palamós, Tomàs Peña i Fermín Colomer.

El nombre total d'afiliats gironins era de 30.901. En relació al congrés de 1.918 el creixement fou extraordinari. Tot i que les xifres de la «Memoria...», probablement estan arrodonides cap a dalt, no deixen d'ésser indicatives de l'enorme creixement del sindicat anarcosindicalista. Per altra part, el Baix Empordà confirma la seva qualitat de comarca majoritàriament cenetista, fet que ja començava a apuntar-se el 1.918.

Aquesta expansió de la CNT anava lligada a un revifament considerable de la conflictivitat social, com podem veure en el Quadre 3.

QUADRE 3

CONFLICTIVITAT SOCIAL AL BAIX EMPORDÀ

	1.918	1.919	1.920
Nombre de vagues	10	15	18
Nombre de vaguistes....	934	3.905	4.678
Nombre d'hores perdudes	11.187	247.726	24.730

L'any 1.919 marcà el punt culminant. Tot i que el nombre de vagues fou més important el 1.920, l'any anterior va comportar vagues més llargues, com es dedueix del nombre d'hores perdudes. A més,

una diferència fonamental separa la conflictivitat d'aquests anys: fins al 1.920, les vagues obreres cercaven una millora de la situació en què es trobava el treballador; a partir de 1.920, les vagues tenien un caràcter defensiu, intentant d'assegurar les millores ja adquirides. El moment clau del viratge es va produir arran del «lock-out» patronal de finals de 1.919. A partir d'aleshores s'inicià la davallada del sindicalisme cenestista.

III.— LA CRISI DELS ANYS VINT.

En la davallada de la CNT cal tenir presents una sèrie de factors. En primer lloc, cal esbrinar com va poder influir l'agreujament de la crisi econòmica.

A partir de 1.921 la situació de la indústria suro-tapera empitjorà (vegeu Quadre 1). Les dificultats derivades de la insuficient industrialització del sector, i de les deficiències dels transports, de la comercialització i del finançament, en foren la causa⁽³⁹⁾. El retorn a la «normalitat» pre-bèlica no va comportar la solució als problemes que tenia plantejats el sector; al contrari, la crisi general europea de postguerra no va fer més que agreujar la situació de la indústria baixempordanesa. El sector suro-taper entrà en una crisi sense haver tingut temps de sortir de l'anterior.

Els efectes d'aquesta situació varen ésser molt greus per als treballadors. A partir de 1.921, l'augment de l'atur fou general a tota l'àrea suro-tapera.

Al mes de maig es trobaven sense feina 620 treballadors a Palafrugell, i 780 només treballaven tres o quatre dies a la setmana. A Sant Feliu de Guíxols, a finals de 1.921, 458 obrers treballaven tota la setmana, 459 ho feien mitja setmana i 1.312 es trobaven totalment aturats.

Segons l'«Instituto de Reformas Sociales», a l'estiu de 1.921, els percentatges d'aturats a l'àrea suro-tapera eren els següents: Sant Feliu de Guíxols, 70 per cent; Palamós, 63; Palafrugell, 64; Begur, 90; la Bisbal, 62; Calonge, 60; Llagostera, 65; Cassà de la Selva, 60; Vidreres, 56, i Tossa, 56.

Al 1.922 la crisi no féu més que agreujar-se. Segons la Cambra de Comerç de Girona, el sector «no sólo se encuentra poco menos que en la ruina, sino que camina rápidamente a su total desaparición».

(39) Vegeu, HERNÁNDEZ i BAGUÉ, Santiago, *La indústria...*

ción»⁽⁴⁰⁾. A partir de 1.923 s'inicià una certa recuperació, i l'atur començà a minvar, després de «diez años de anormalidad, largos y duros»⁽⁴¹⁾.

La incidència de la crisi sobre el moviment obrer no es pot menysprear. Segons la premsa obrera gironina, l'apatia de la classe treballadora, després dels combatius anys anteriors, era «efecto inmediato del estado de la industria que amontona sobre los hogares obreros la más espantosa miseria, y sume a las masas proletarias en negra desolación»⁽⁴²⁾, argument repetidament esgrimit per aquesta premsa com a causa de la devallada cenetista. Però, no oblidem que, anteriorment, l'expansió del sindicat anarquista es produí en una conjuntura econòmica també de crisi. Al llarg dels deu anys de crisi (iniciats al 1.914) del sector suro-taper, la CNT conegué un procés d'expansió i un altre de davallada. La conjuntura econòmica se'ns presenta, doncs, en uns casos com a catalitzadora de l'expansió del moviment obrer i, en d'altres, com a causa de la seva davallada. Tenint en compte el paper equívoc jugat pel fet econòmic, ens cal cercar d'altres arguments explicatius de l'enfonsament del sindicat cenetista als anys vint.

Un factor que invertí la seva tendència a partir d'aquests anys és el cost de la vida. En la gràfica 1 podem veure com, a partir de finals de 1.920, els preus iniciaren una caiguda, acompanyada d'una millora del salari real (com indica el Quadre 2). La progressiva recuperació del poder adquisitiu de l'obrer el podia haver desanimat en el plantejament de millores salarials i allunyat dels canals a través dels quals s'articulaven les seves reivindicacions (els sindicats). Però si bé la inflació i la pèrdua de poder adquisitiu del salari s'aturaven a partir de 1.920, d'altres factors tenien prou importància com per haver mantingut els obrers dins dels sindicats. Em refereixo a la qüestió de l'atur, de la mai no assolida del tot jornada de vuit hores, etc.

A part de la qüestió de la crisi econòmica, de la millora del salari real i del desencís de la revolució russa⁽⁴³⁾, d'altres elements jugaren un paper vital en la crisi del sindicalisme anarquista. «Acción Social

(40) «CÁMARA OFICIAL DE COMERCIO E INDUSTRIA DE GERONA», *El Comercio* (...) en el año 1.922, pàg. 4.

(41) MEDIR JOFRA, Ramiro, Op. cit., pàg. 310.

(42) «Acción Social Obrera», 17 de desembre de 1.921. pàg. 4.

(43) Segons «Acción Social Obrera», 11 de febrer de 1.922, pàg. 2, «La CNT de España se halla en verdadero estado de confusión», en relació a Rússia. Malgrat que dins la CNT predominava una postura crítica envers la revolució russa, el sindicat pertanyia a la Internacional Comunista des del congrés de 1.919.

Obrera»⁽⁴⁴⁾, el setembre de 1.922 passava revista a les causes d'aquesta crisi. Parlava de la persistent crisi de treball en l'àrea suro-tapera; de la repressió governamental envers els sindicats cenetistes a partir de 1.920; del cansament dels obrers davant vagues cada cop més llargues,... aspectes que el diari resumia en un: «la carencia de idealidad de la masa obrera».

A partir d'aquí podem intentar articular una explicació de la crisi de la CNT als anys vint. Per un cantó hi trobem unes debilitats que neixien del mateix fet de l'expansió del sindicat, de la manera com va produir-se. Per altra part, aquestes flaqueses es posaven de manifest quan l'aparell de l'Estat i la patronal decidiren actuar contra l'expansió de la CNT.

El ràpid creixement de la CNT va significar la integració d'elements molt diversos. Els obrers acudien en massa als sindicats sense una consciència clara de la ideologia del sindicat anarquista; la possibilitat de millorar la seva situació a través del sindicat era el motor de la integració dintre d'aquestes organitzacions. En un manifest, reproduït a la premsa obrera gironina⁽⁴⁵⁾ el gener de 1.921, els dirigents cenetistes es queixaven del fet que l'egoisme material de les masses treballadores havia desviat la trajectòria que la CNT s'havia marcat des de 1.911. El manifest culpava les vagues locals i centrades en la millora del salari, de la crisi del sindicalisme, i proposava una lluita centrada en objectius a més llarg plaç i més ambiciosos, tot buscant l'emancipació total del treballador. El manifest sentenciava que «la falta de sentido moral en la masa trabajadora nos ha conducido a esta debacle».

Aquest aspecte de l'organització cenetista ja estava present en els dirigents obrers abans de la crisi del sindicat. El març de 1.919, «Acción Social Obrera» escrivia, en relació a Palamós, que «la mayoría de los obreros adscritos al Sindicato no tienen formado un concepto claro y terminante de la alta misión que está encomendada a las organizaciones obreras»⁽⁴⁶⁾.

Aquesta falta de permeabilitat de les masses cenetistes a la ideologia del sindicat es va posar en evidència a partir del canvi d'actitud de l'Estat i de la patronal envers les organitzacions obreres, canvi que s'incià arran del «lock-out» de 1.919.

(44) «Acción Social Obrera», 16 de setembre de 1.922, pàg. 2.

(45) «Acción Social Obrera», 29 de gener de 1.921, pàg. 1.

(46) «Acción Social Obrera», 22 de març de 1.919, pàg. 9.

El tancament de fàbriques començà, al Baix Empordà, la segona quinzena de desembre i es perllongà fins entrat el mes de febrer. Durant aquest temps, la situació de l'obrer fou terriblement angustiosa i molts d'ells varen haver de confiar en la beneficència per poder subsistir.

El «lock-out» significà un cop molt dur per a l'organització obrera, malgrat que alguns diaris, com el republicà «El Programa», volien minimitzar els seus efectes, tot dient que «davant del fracàs, com és d'habitud en altres circumstàncies semblants, no s'ha produït cap deserció ni cap visible nota discordant en el camp obrer (...) La moral de la derrota no ha causat cap vulneració en les files proletàries guixolenques»⁽⁴⁷⁾. La realitat era, però, diferent. Al llarg de 1.920, patronal i organitzacions obreres posaren a prova les seves forces i el nivell de conflictivitat fou encara elevat. Però aviat la balança s'inclinà en contra de les organitzacions obreres.

L'absència d'una sòlida cohesió entre els diferents elements del sindicat, la manca per part de les masses cenetistes d'una visió clara dels objectius finals de l'organització obrera, facilità l'èxit de les tàctiques que posaren en marxa, conjuntament, l'aparell de poder de l'Estat i la patronal. Tàctiques que es traduïen en tancament de locals obrers, persecució de líders cenetistes, censura de la premsa obrera, elaboració de «l·listes negres» de treballadors, imposició de jornades de treball superiors a la legal de vuit hores, acomiadament d'obrers, baixes de sous, etc. Tot això va fer que, a partir de 1.920, fos molt poc rentable per als obrers estar afiliat a un sindicat cenetista. Les possibilitats de millora que, al 1.918 i 1.919, ofería el sindicat, van desaparèixer a partir de 1.920 i molts obrers que havien entrat a la CNT en busca d'aquesta millora, la deixaren quan pertànyer al sindicat anarquista implicava més desavantatges que beneficis.

Els índexs de conflictivitat social són representatius de tot aquest procés. Entre 1.921 i 1.923 varen tenir lloc 17 vagues que afectaren menys de quatre mil obrers; però el més significatiu és el resultat final d'aquestes vagues: fins al 1.920, les vagues guanyades foren iguals o superiors a les perdudes; en canvi, a partir de 1.921, el nombre de vagues perdudes pels obrers fou superior a les guanyades.

A partir de 1.921, la menor conflictivitat social i l'augment dels resultats negatius de les vagues obreres foren els símptomes més clars

(47) «El Programa», 14 de gener de 1.920, pàg. 1.

de l'afebliment de la CNT. Quan el setembre de 1.923 el general Primo de Rivera posà fi al sistema de la Restauració, el moviment obrer estava ja greument debilitat. La resistència oferta al cop d'estat de Primo de Rivera fou només simbòlica.